

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

Самоїленко Інна Олександрівна

старший викладач

Бердянський державний педагогічний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ

Розвиток зв'язного мовлення є одним із найважливіших аспектів комунікативного становлення дитини, що забезпечує її соціалізацію, навчання та взаємодію з оточуючим світом. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) ІІІ рівня цей процес супроводжується значними труднощами, зумовленими порушеннями когнітивних та мовленнєвих функцій. Незважаючи на багаторічні дослідження та значний прогрес у вивченні проблеми, залишаються невирішеними питання щодо ефективних методів корекції та розвитку зв'язного мовлення, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Теоретичний аналіз останніх досліджень свідчить про важливість інтеграції психолінгвістичних підходів у практику логопедії. Психолінгвістика, як наука, що вивчає взаємозв'язок мови та мислення, пропонує нові можливості для розуміння механізмів порушень мовлення та розробки інноваційних методик їх подолання. Це дозволяє не лише виявити причини труднощів у формуванні зв'язного мовлення, але й запропонувати ефективні шляхи їх подолання.

Також відзначається відсутність комплексного підходу, який би поєднував психолінгвістичні, нейропсихологічні та педагогічні аспекти корекції. Наприклад, недостатньо досліджено, як емоційний стан дитини впливає на формування зв'язного мовлення.

Крім того, існує недостатня кількість емпіричних досліджень, що підтверджують ефективність нових методик у довгостроковій перспективі.

Зокрема, не вивчено, як сучасні підходи впливають на соціалізацію та розвиток комунікативної компетентності у процесі навчання дітей у школі.

Ціль роботи

Метою статті є теоретичний аналіз психолінгвістичних аспектів розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня, виявлення основних труднощів та розробка рекомендацій щодо вдосконалення корекційної роботи. Дослідження спрямоване на інтеграцію теоретичних знань із практичними методами, що дозволить підвищити ефективність роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, зокрема діти із загальним недорозвитком мовлення.

Матеріали та методи

Дослідження базується на аналізі наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, які вивчали механізми формування мовлення, роль когнітивних процесів у розвитку мовленнєвих навичок та особливості корекційної роботи з дітьми із ЗНМ. Серед визначних науковців, чії роботи стали основним підґрунтям для теоретичного аналізу, слід виокремити Л. Виготського, І. Зимньої, Н.Жинкін, О. Загнітко та М. Михальченко. Також наша увага була зосереджена на наукових здобутках вітчизняних авторів, таких як Л. Трофименко, І. Брушневська, О. Соловей, Л. Калмикова, Ю. Рібцун та інших, які вивчали механізми формування мовлення, роль когнітивних процесів у розвитку мовленнєвих навичок та особливості корекційної роботи з дітьми із ЗНМ. Використовувалися такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури, систематизація даних щодо психолінгвістичних аспектів розвитку мовлення, порівняльний аналіз різних підходів до корекції мовленнєвих порушень. Це дозволило не лише виявити основні труднощі, з якими стикаються діти із ЗНМ, але й запропонувати нові підходи до їх подолання.

Результати та обговорення

Теоретичний аналіз дозволив виявити основні труднощі, з якими стикаються діти із ЗНМ III рівня у формуванні зв'язного мовлення. Згідно з дослідженнями Л. Виготського, мовлення є ключовим елементом розвитку мислення, а його формування відбувається через соціальну взаємодію. Це

підкреслює важливість створення сприятливого середовища для розвитку як мовленнєвих навичок у дітей із ЗНМ, так і когнітивної сфери загалом. Соціальне середовище, яке включає взаємодію з батьками, педагогами та однолітками, відіграє ключову роль у формуванні важливих навичок, зокрема розвиваючи мовленнєві компетентності.

Дослідження А. Загнітко та М. Михальченко підкреслюють роль когнітивних процесів у формуванні мовлення. Зокрема, увага, пам'ять, уява та мислення відіграють ключову роль у побудові зв'язного мовлення. У дітей із ЗНМ III рівня ці процеси часто недостатньо розвинені, що призводить до труднощів у формуванні зв'язного тексту. Наприклад, недостатній розвиток уваги призводить до труднощів у зосередженні на мовленнєвому завданні, а порушення пам'яті – до проблем із запам'ятовуванням та відтворенням інформації. Особливу увагу слід приділити мисленню, яке є основою для формування зв'язного мовлення. Мислення дозволяє дитині аналізувати, узагальнювати та структурувати інформацію, що є необхідною умовою для побудови логічно зв'язного тексту. У дітей із ЗНМ III рівня часто спостерігаються труднощі у виконанні мисленнєвих операцій, таких як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Наприклад, дитина може мати проблеми з виділенням головної думки в тексті, встановленням причинно-наслідкових зв'язків або побудовою послідовного оповідання [3].

Мисленнєві операції, такі як класифікація, групування та абстрагування, також відіграють важливу роль у розвитку мовлення. Вони дозволяють дитині організувати свої знання про світ, структурувати мовленнєві повідомлення та будувати логічні зв'язки між окремими елементами тексту. У дітей із ЗНМ III рівня ці операції часто недостатньо сформовані, що призводить до фрагментарності та неузгодженості їхніх висловлювань. Для подолання цих труднощів необхідно розвивати мисленнєві навички через спеціально розроблені вправи. Наприклад, завдання на класифікацію предметів за ознаками, побудову логічних ланцюжків або визначення причинно-наслідкових зв'язків допомагають дитині краще організувати свої думки та висловлювання.

Теоретичний аналіз досліджень, проведений у рамках цієї статті, дозволив глибоко розкрити проблему розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III рівня. Погляди провідних науковців на цю проблему демонструють різноманітні підходи до розуміння механізмів порушень мовлення та пропонують інноваційні методи їх подолання.

Л. Трофименко у своєму програмно-методичному комплексі акцентує увагу на стан лексичної системи у дітей із ЗНМ III рівня. Вона визначає, що основним бар'єром для формування зв'язного мовлення є обмежений словниковий запас та порушення граматичного ладу мови. На її думку, корекційна робота повинна включати систематичні вправи, спрямовані на розширення словникового запасу та вдосконалення граматичних навичок. З огляду на дослідження Л. Трофименко варто зазначити, що слід використовувати інтерактивні методи, такі як ігри, вправи з використанням візуальних опор та моделювання реальних комунікативних ситуацій. Це дозволяє дитині не лише засвоювати нові слова, але й активно використовувати їх у мовленні. Важливим елементом її підходу є формування внутрішнього плану мовлення, який дозволяє дитині структурувати свої думки перед їх висловлюванням [6].

Науковці І. Брушневська та Ю. Рібцуну у своїй статті акцентують увагу на важливості формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ III рівня. Вони підкреслюють, що основним завданням корекційної роботи є розвиток комунікативних навичок, які забезпечують успішну соціалізацію дитини. У науковій роботі відокремлюються методи, які спрямовані на формування уміння будувати діалоги, використовувати мовлення для вираження своїх думок та емоцій. На їх думку, важливим елементом корекції є створення ситуацій, які стимулюють дитину до активного використання мовлення в реальному житті. Також підкреслює роль емоційного стану дитини у процесі формування мовлення, пропонуючи інтегрувати елементи психологічної підтримки у корекційну

роботу [1].

У своїй статті О. Соловей розглядає мовлення дітей із ЗНМ з позицій психолінгвістики. Вона підкреслює, що мовленнєві порушення у таких дітей пов'язані не лише з лінгвістичними, але й з психологічними факторами. Основна думка це - комплексний підхід до корекції, який враховує як мовленнєві, так і емоційні особливості дитини. Вона вважає, що важливим елементом корекційної роботи є створення сприятливого психологічного середовища, яке стимулює дитину до активного використання мовлення. На її думку, емоційний стан дитини відіграє ключову роль у процесі формування мовлення, тому корекційна робота повинна включати елементи психологічної підтримки [5].

Згідно з дослідженнями Л. Калмикової, вона підкреслює, що мовлення є не лише засобом комунікації, але й інструментом мислення. Авторка пропонує використовувати психолінгвістичні методи для розуміння механізмів порушень мовлення та розробки ефективних методик корекції. На її думку, важливим елементом корекційної роботи є розвиток когнітивних процесів, які лежать в основі мовленнєвої діяльності. Вона також підкреслює важливість інтеграції психолінгвістичних методів у практику логопедії [4].

Л. Трофименко також розглядає формування внутрішнього плану мовлення як ключовий елемент розвитку зв'язного мовлення. Вона пропонує використовувати спеціальні вправи, які допомагають дитині організувати свої думки перед їх висловлюванням. На її думку, такі вправи сприяють розвитку логічного мислення та покращують якість зв'язного мовлення. Дослідниця також підкреслює важливість індивідуального підходу до кожної дитини, врахування її когнітивних та мовленнєвих особливостей [2].

Висновки

Теоретичний аналіз психолінгвістичних аспектів розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III рівня дозволив виявити основні труднощі, з якими стикаються такі діти, та запропонувати шляхи їх подолання. Дослідження підкреслює, що формування

зв'язного мовлення є складним процесом, який залежить від взаємодії когнітивних, мовленнєвих та емоційних факторів. Когнітивні процеси, такі як увага, пам'ять, уява та мислення, відіграють ключову роль у розвитку мовлення. У дітей із ЗНМ III рівня ці процеси часто недостатньо розвинені, що призводить до труднощів у формуванні зв'язного тексту.

Психолінгвістичні методи, такі як формування внутрішнього планування мовлення, розширення словникового запасу, розвиток граматичного ладу мови та використання ігор і вправ, є ефективними для подолання цих труднощів. Вони дозволяють не лише покращити мовленнєві навички, але й зробити процес навчання цікавим та мотивуючим для дитини.

Важливим аспектом корекційної роботи є індивідуальний підхід, який враховує особливості кожної дитини, її когнітивні та мовленнєві можливості. Це дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси дитини та забезпечити її успішний розвиток.

Таким чином, інтеграція психолінгвістичних підходів у практику логопедії є необхідною для підвищення ефективності корекційної роботи. Подальші дослідження у цьому напрямку дозволять розробити нові методики, спрямовані на поліпшення комунікативних здібностей дітей із ЗНМ III рівня та їхню успішну соціалізацію вже на новій ланці освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брушневська І., Рібцун Ю. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2(3). С. 103-109.

2. Данілавічюте Е., Трофименко Л., Ільяна В., Рібцун Ю., Мартинюк З., Грибань Г. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з важкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник / *Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України*. 2020. С. 502-510.

3. Загнітко А., Михайличенко М. Основи психолінгвістики: науково-навчальне видання. *Донецьк : ДонДУ, 2008. 233 с.*
4. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика / *За заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ: Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во "Фенікс", 2008. 245 с.*
5. Соловей О. А. Психолінгвістичне дослідження мовлення дітей дошкільного віку. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnads_2010_1_27*
6. Трофименко Л. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. *Київ : Ін-т спец. педагогіки НАПН України, 2013. 108 с.*